

Икки эшик ораси

Ўткир ҲОШИМОВ

Тошкент 2016

УЎК: 821.112.2-3

КБК: 84(5Ў)6

Ҳ – 71

Ҳошимов, Ўткир

Икки эшик ораси: роман. Ўткир Ҳошимов. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2016. – 752 б.

ISBN 978-9943-27-754-0

Эътиборингизга ҳавола этилаётган мазкур китоб Ўткир Ҳошимов асарлари ичида қамрови, ўқувчи қалбига яқинлиги билан алоҳида аҳамиятга эга.

Унда адиб қарийб қирқ йиллик даврни ўз ичига олган, бир қанча чигал ва мураккаб тақдирлар мисолида ўз халқининг уруш даврида бошдан кечирган ҳаёти, қисмати ҳақида маҳорат билан қалам тебратган.

Замон ва давр қандай шароитда кечишидан қатъи назар инсоний қадр-қиммат тушунчаларини сақлаб қолган, тақдирини эл-юрти, халқи, Ватани тақдири билан боғлаган, фарзандидан айрилганида ҳам қалбига қувонч бахш этиши мумкин бўлган бошқа сабабни ўзи учун ярата олган, ҳаётини севги-муҳаббат туйғулари билан безамоқчи бўлгани ҳолда уруш ҳукмига тобе бўлиб қолган инсонлар қисматини ифодаловчи ушбу асар мутолаасидан сўнг бутунги ўтаётган тинч-омон ҳаётингиз, фарзандларингиз бахти учун шукрона айтасиз. Асар айнан шу жиҳати билан қалбларга яқин.

УЎК: 821.112.2-3

КБК: 84(5Ў)6

ISBN 978-9943-27-754-0

© Ўткир Ҳошимов, «Икки эшик ораси». «Янги аср авлоди», 2016.

«Рост билан ёлгоннинг ўртаси – тўрт энлик», деган гап бор. Қизиқ, нега энди оз эмас, кўп эмас, тўрт энлик? Гап шундаки, кўз билан қулоқнинг ораси – тўрт энлик экан. Эшитганингга эмас, кўрганингга ишон... Мақсад – шу.

Бу китобдаги кўп одамларни ўзим кўрганман. Кўплари билан гаплашганман. Баъзиларининг ўзи билан, баъзиларининг... руҳи билан... Баъзилари нимани гапирган бўлса, шунга қозоғга туширдим. Баъзилари нима гапирганини эмас, нима ўйлаганини ёзишга мажбур бўлдим. (Начора, ҳамма рост гапиравермайди. Аммо ёлгон гапираётган одам ҳам ичида, бари бир ростини ўйлайди.)

Хуллас, бу савдолар кўп йиллар давомида кўп кишиларнинг бошидан кечган. Улар устидан ҳукм чиқариш – сизларга ҳавола...

Тилимнинг учига турган яна бир андишани айтмасам бўлмайди. Эҳтимол, сиз бу китобда фоже кўпайиброқ кетмадимикин, деган хаёлга борарсиз. Начора, аввало ҳаёт – нуқул байрамдан иборат эмас. Уруш эса ўйин эмас. Иккинчи жаҳон уруши элик миллион одамнинг уволига қолди. Шундан йигирма олти миллиони бизнинг одамлар эди. Энг азиз, энг асил кишиларимиз. Қолаверса, уруш фақат окопдаги жангчиларнинг жонига чанг солиб қолмади. Минглаб чақирим наридаги одамларни ҳам синовдан ўтказди. Мушкул дамларда имонини, инсонлигини сақлаб қолган ота-оналаримиз, ака-опаларимизнинг ҳаёти бугунги замонда бизга ўрнак бўлса не ажаб!

Муаллиф

МУҚАДДИМА ЁКИ ЭНГ АВВАЛГИ БОБ

**ҚУРИЛИШ-МОНТАЖ БРИГАДАСИНИНГ
БОШЛИҒИ МУЗАФФАР ШОМУРОДОВ
ҲИКОЯСИ**

Совуқ хабар

Пайшанба – маош куни эди. Пешиндан кейин атрофи тахта девор билан омонат ўралган қурилиш ҳовлисига чанг-тўзон кўтариб «ЗИЛ» машинаси кириб келди. Чеккадаги кўчма вагонча олдида вошиллаб тўхтади. Кабина эшиги очилиб, қўлтиғига қора сумка қистирган кассир қиз – Фая сакраб тушди. Вагонча зинасига пилдираб чиқиб, бақирди:

– Йигитлар, келиғиз, зарплата олиғиз!

Бетончи Сафар ака айиқдек лапанглаб вагонча томонга биринчи бўлиб юрди. Кетидан пайвандчимиз Икром ака. Унинг кетидан Эркин деган такелажчи йигит...

Саратон офтоби аёвсиз қиздираётган, оёқ остида қум, бетон қоришмасининг кукунлари сочилиб ётган майдончадан ўтиб, вагонча соясига бордимуга туриб қолдим. Ҳозир дилсиёҳлик бўлишини билиб, юрагим гаш тортди.

Қурувчи халқи – нозик. Маошнинг баракаси учдими, дарров «Ўз ихтиёри билан» ариза беради-да, сметаси «еб битирилмаган» бошқа жойга ўтади-кетади. Тошкентда нима кўп – қурилиш кўп. Тўғри, бизнинг йигитлар унақа эмас: ўн уч киши зилзиладан буён бирга ишлаймиз: ўн икки йил бўлди. Ҳаммамиз ака-ука бўлиб кетганмиз. Олти йил аввал мени ўзлари бригадир қилиб «кўтаришган». Шу

кунгача нарядни ўртача ўн сўмдан кам ёпмасдим.
Бу сафар...

...Ҳаммасига ўша «А – 1» арматурали лаънати панель сабаб бўлди. Йўқ, гап панелда эмас, «Кобра»да! «Кобра» деганимиз бошқармамининг бошлиғи – Шавкат Қудратович. Шу одам ўз вақтида уй소злик комбинатидан «А – 1» эмас, «А – 2» арматурали панелни етказиб берганида олам гулистон эди. Тагин дўқ уришига ўлайми?! Уч кун аввал «Москвич»ида кеп қолди... Бригададаги йигитлар уни «Кобра» деганича бор. Ҳар «кўзи» пиёладек ойнак тақиб юради. Ўзининг юзи лагандек. Разм солиб қарсангиз, оппоқ чинни лаганнинг икки четига иккита пиёла тўнкариб қўйилганга ўхшайди. Аслида ким қанақа кўзойнак тақиши ўзининг ишику-я! Фақат Шавкат Қудратовичнинг феъли ғалати: ўтирган креслосини шунақанги яхши кўрадики, Сафар аканинг айтишича, орқасини ўша курсига камиде «беш юз» маркали цемент билан ёпиштириб олган: қимирласа териси шилиниб чиқади. Унга битта нарса керак: қай йўл билан бўлмасин, планни бажарса, кўчма қизил байроқ олса – бас. Кетидан ишкал чиқса, прорабними, бригадирними айбдор қилади-ю, ўзи бир чеккага чиқиб тураверади. Қабулига кирсангиз ўпишиб кўришади, чиқишингиз билан орқангиздан ёмонлайди...

Хуллас, уч кун аввал «Москвич»ида келиб қолди. Йигитлар учинчи қаватда домино ўйнаб ўтиришар, шақур-шуқур товушлар пастдан бемалола эшитилиб турарди.

Шавкат Қудратовичнинг ранги ўчиб кетди.

– Бу қанақа чемпионат? – деди юқорига имо қилиб.

Индамай туравердим. Кўриб қўйсин! Одамлар бекор ўтирибди. Керакли панель йўқ. Прорабга тусунтирдим, участка бошлиғига илтимос қилдим,

ўзининг қабулига кирдим. Елкамга қоқиб чиқариб юборди.

– Ким у? – Шавкат Қудратович кўзойнагини ялтиратиб чақчайди. – Фамилияси нима?

Айтдим нима-ю, айтмадим нима? Қурилиш ашёлари бўлмаганидан кейин...

Индамай туришимдан ҳаммасини тушунди.

– Ишбузуқликка ўзлари бош-қош бўптилар шекилли, ўртоқ Шомуродов? – деди лаби бурилиб. – Бригадирлик юки офирлик қилиб қолдими?

Яна индамадим. Охири унинг тоқати тоқ бўлди.

– Тил-забон борми ўзи! – деди тутақиб. – Квартал тугаяпти. Биринчи июлдан пардозчилар ишга тушиши керак. Тўртинчи қаватни ким монтаж қилади? Томни ким ёпади?

– Пардозчилар ҳали-вери ишга тушмайди, – дедим хотиржамлик билан.

Шавкат Қудратовичнинг ранги гезариб кетди.

– Ўҳ-ҳў! Жа осмондасиз-ку йигит!.. Гап бундай: уч кунда тўртинчи қаватни монтаж қилиб, томни ёпасиз.

Нима дей? Нима қилай? Зина майдончасининг панели лойиҳадагидан роппа-роса бир қарич калта бўлса, қандоқ монтаж қиламиз? Майли, арматураларни учма-уч қилиб уласаям бўлади. Лекин «А – 1» ингичка арматура.

– Эсингиздами, Шавкат ака, зилзилада биттаям панель уй йиқилмаган, аммо зинаси босиб қолган уйлар бўлган. Нормативдаги панелни беришмаса...

У «вой тентаг-ей», дегандек қўл силтади:

– Зилзила ўн икки йил аввал бўлган, йигит. Энди қайтмайди. «Ванночка» билан кавшарлаб юборсангиз, қилт этмайди.

Тушундим. «Ванночка» дегани шуки, пўлат қувур узунасига кесилади, плитанинг арматураси билан девор арматураси ўртасига қўйиб, «қуюқ»

пайванд қилиб юборилади. Кейин икки четда қолган «ёриқ»қа бетон қуйилади. Тамом – вассалом! Аммо яқинда «Қора-қамиш» даҳасидаги битта уйнинг зиналари ўзидан-ўзи босиб тушди. Ер қимирламади, ҳеч ким эшигидан чиқиб зинапояда сакрамади. Бир тонналик бетон плита шунчаки ўз оғирлигини кўтаролмай чокидан узилиб кетди, бир эмас, уч қаватни босиб қолди. Яхшиямки, кечаси бўлган. Агар шу фалокат эрталаб, мактаб боласи ўқишга кетаётганида ёки кечқурун одамлар ишдан қайтаётганида рўй берса...

Дадам менга бир гапни кўп айтган. «Ўзингдан катта одам нотўғри гапирса ҳам кўрслик қилма, мулойимлик билан тушунтир».

Мен ҳам «мулойимлик» билан тушунтирдим.

– Шавкат Қудратович, ўзингиз биласиз. «Ванночка» фойда қилмайди...

Йўқ! Гапимни эшитгиси ҳам келмади.

– Сиз... сиз... – деди лаби титраб. – Майда одам-сиз! Давлат манфаатини ўйламайсиз! Мана шу уйга кўчиб киришни ўн йилдан бери кутяпган одамлар бор! Оналар, болалар. Уруш инвалидлари... Топшириқни бажаринг!

Индамасанг «сиёсий томон»дан олади!

– Яхши! – дедим. – Битта илтимос, «А – 1» арматурали панелни монтаж қилиш мумкин, деб ёзиб беринг... Ўз қўлингиз билан...

«Кобра» сесканиб кетди. Ҳатто икки лунжи шишиб кетгандек бўлди.

– Сиз... – деди вишиллаб. – Илғор бошқарма-мизнинг умум мақсадига атайлаб болта уряпсиз. Кўрамиз, монтажчиларингиз носвойчининг ҳақини олса, нима деб сайраб қоларкансиз... Умуман... сиздақа бригадирдан воз кечиш масаласини ўйлаб кўрамиз... Далилларимиз етарли...

«Москвич» жўнаб кетанидан кейин кўп гапларни айтолмай қолганим ўзимга нашга қилди. Ўз қўлинг билан ёзиб берганингда ҳам бегона плитани бари бир ишлатмасдим. Осмон қўлингда бўлса ташлаб юбор! Қачонгача қалбакилик қиламиз? Қачонгача ёлгон-яшиқ режа бажариб, байроқ оламиз? Шу уйда ўзинг яшармидинг, ноинсоф? Нега энди ўзингга раво кўрмаган нарсани ўзгаларга раво кўрасан! Ол, ўша дардисар бригадирлигингни!

Фақат... Бир жиҳатдан «Кобра»нинг гапи рост: бригададаги монтажчилар «носвой пули» олса, кўраман томошани! Мана, бугун... Ҳозир...

Ана, бетон қоришмаси сачрайвериб, шимининг почаси қатирмоч бўлиб кетган Сафар ака айиқдек лапанглаб келяпти.

– Нима бу? – деди чангалидаги уч сўмлик, беш сўмлик пулларни кўрсатиб.

Ҳазилга олдим.

– Пул шекилли, Сафар ака...

– Тўғри, пулга ўхшайди, аммо-лекин пулмас, ма, тўйингга ишлат! – У кўкимтир пулларни силтаб, улоқтириб юборди. Уч сўмлик, беш сўмликлар пирпираб, офтобда қизиб ётган қум аралаш тупроқ устига сочилиб кетди. – Қирқ уч сўм пулми? – деди юзини чир ўгириб. – Нима, мен сенга студентманми?

Гапни тагин ҳазилга бурдим.

– Ўн беш кундан олти кунини домино ўйнаб ўтказдик. Ўйнаб ўтирган кунимизгаям ҳақ тўладику, Сафар ака! Хурсанд бўлмаимизми?

– Мен сенга ўйнаб ўтираман дедимми?! – Сафар ака қўлини пахса қилди. – Ё бувимнинг чорвоғида ишладимми? Топиб бергин эди, қиладиган юмушимни!

Ана, Икром ака ҳам келяпти. Бунисиям ҳозир саннайди, деб турсам, йўқ, ерда сочилиб ётган

пулларни хотиржам йиғиштириб олди-да, Сафар аканинг чўнтагига тикди.

– «Кобра» матирял бермаса, Музаффарда нима гуноҳ? – деди тўнғиллаб. – Тудовой-судовой гапинг бўса бор, хўжайиннинг ўзига айт!

– Менинг хўжайиним «Кобра»мас, шу! – Сафар ака қовоғини уйиб менга имо қилди. Хўрсиниб қўйди. Бир нима эсига тушди шекилли, яна қўлини пахса қилди. – Олтита болам ейман, ичаман деб турибди. Тўрттаси мактабга боради. Онангни эмгурни болаларига биттадан папка оберишгайм етмайди-ку, бу қизиталоқ! – у жаҳл билан киссасига шапатилади. – У ёғини сўрасанг, кичик қайинсинглим бошқа вақт қуриб қолгандек туғиб берди яқинда! Уни бешик тўйисиям мени гарданимда! Қайси бирига етказай!

– Оббо! Жа, оласан-да, сенам. Хотин киши эрга текканидан кейин туғади-да. Сендан сўраб ўтирармиди, – Икром ака дўстининг елкасига шапатилади. – Қўй энди, тудовой-судовой гапларни. Калтаи-қўтоғ плитани ямаб қўйсақ, Худо кўрсатмасин, эртага бир бечорани босиб қолса, хурсанд бўлармидинг?

– Босмайди! – Сафар ака асабийлик билан елкасидан Икром аканинг қўлини силтаб ташлади. – Шу кунгача босиб қолганини эшитганим йўқ. Ўзим бетон қуйиб, ямаб ташлардим...

Ўлганимнинг кунидан илжайдим.

– Бетон қуйган билан иш битмайди. Сафар ака, ахир шу уйдаям сиз билан менга ўхшаган одамлар...

– Э, бор-е! – у шиддат билан бурилди. – Ҳар куни ўн мартадан қулоғингни қоқиб қўлингга берадиган хотининг бўлмаса, йўлингга термулиб турган болаларинг бўлмаса, гапни ким қўйибди сенга!

– Ҳой хувори, – Икром ака лапанглаб кетаётган ўртоғининг кетидан югурди. Беш-олти қадам на-

рида етиб олиб, яна елкасига қўл ташлаган эди. Сафар ака тагин силтаб юборди.

Икром ака қайтиб келди.

– Кўнглингга олма, укам, – деди хижолатдан илжайиб. – Сафарни энди кўраётганинг йўқ-ку. Ҳозир тудовой-судовой дейди-да, бирпасдан кейин эсидан чиқади... У ёғини сўрасанг мендаям бештаси бор. Кўргансан-ку. Ҳаммаси чурвақа.

Индамадим. Лекин кўнглим хуфтон бўлди. Сафар ака тўғри айтади. Олтита боласи бўлса. Ҳаммаси ёш бўлса. Хотини ишламаса... Нима зарил эди менга у ёқда «Кобра»га, бу ёқда Сафар акага шумшук кўриниб? Биламан, «Кобра» орқамдан «материал» тўплайди энди. Ўзи бир чеккага чиқиб олади-да, ўринбосариними, бош инженерними ишга солади. Тупурдим ўша бригадирлигига! Ҳайдай қолсин. Аммо алдам-қалдам иш қилмайман.

Шуни ўйлаб, кечгача дилим ғаш бўлиб юрди.

Темир арматуралардан кавшарлаб ясалган дарвозадан кўчага чиққанимда қуёш ботиб борар, ҳаво дим эди. Қурилиш майдонидаги кран учуда саратон офтобининг сўнгги нурлари яллиғланади. Уфқни қизғиш туманлик қоплаган. Кун бўйи ёна-ёна толиққан осмон энди яхлит чўғга айланиб тинчигандек. Сафар аканинг гапи ҳалиям ҳаёлимдан кетмасди. Рост айтади. Орқа этагимда оғирлигим йўқ, хархаша қиладиган хотиним йўқ. Берсанг ейман, бермасанг ўламан, дейдиган болам йўқ... Ҳозир уйга бораман. Омоннинг хотини – келиним, «мулла ака, яхши келдингизми», деб қўлимга сув қуяди. (Агар ишга тушдан кейин борган бўлмаса.) Кейин дадам билан ойимнинг хонасига кираман. Салом бераман. «Мана, дада, ойлик теғувди», деб бутун эл қатори олган қирқ етти сўмни қўлига тутқазаман. Дадам пулни санайди-да, «баракасини берсин», деб ўзимга қайтаради. Пулни

ойимга узатаман. Ойим олмайдиам, санамайдиам. Кўзимга термилиб туриб, чуқур хўрсинади. Ана ўша хўрсиниши ёқмайди. Авваллари маош олган куним албатта «эски гап» кўзгалар эди.

«Уканг бир эмас иккита болали бўлди, ўғлим, кўчага чиқолмайдиган бўлиб қолдим-ку! Кимни кўрсам, Музаффарни қачон уйлантирасиз, дейди. Даданг иккаламизни боғлаб берганмас, болам...» Ойим гапини тугатмасдан дадам илиб кетади. «Қўй, Роби, овора бўлма, ўғлинг осмондаги ойни олади!»

Дадам билан ойим гапирaveraди. Мен эса Мунавварни эслайвераман. Ҳайрат билан тикилиб турган кўзларини, катта-катта, қоп-қора кўзларини... Кейин нимага институтдан кетганим, нега қурилишга келганимни ўйлайман. Улар азбаройи зилзила туфайли ўғлимиз ўқишни ташлаб кетди, деб ишонади. Мен бўлса... Зилзила нима бўпти! Ўқишни ташлаш нима бўпти! Мунаввар бўлмаганидан кейин... Ахир одам умрбод унутолмайдиган, умрбод ўзини кечиролмайдиган нарсалар ҳам бўлади-ку жаҳонда?!

«Осмондаги ой» эмиш... Ойни нима қиламан... Кимман ўзи? Нега одамларга азоб беришим керак? Нима ҳаққим бор? Мана, бугун ҳам бригадамиздаги ўн икки кишининг ҳаммасини хафа қилдим. Сафар акадан бошқа ҳеч ким гапирмади. Лекин ҳаммасининг оиласи бор, бола-чақаси бор... Ҳатто мендан тўққиз ёш кичик Эркиннинг ҳам. Хўш, нима қилай! Катта виждонсизликлар кичкина нопокликдан бошланишини билсам нима қилай ахир?

...Метро бекати ёнидаги дўкончада лимон сотишаётган экан. Кўриб кўнглимнинг чигили хиёл ёзилгандек бўлди. Яхши, ойимни хурсанд қилишга баҳона топилди. Эрталаб, «бошимнинг орқаси ачишиб оғрияпти, яна давлениям кўтарилганга ўх-

шайди», деб нолиган эди. Илгари ойимнинг буйраги оғрир эди. Биқинини чангаллаб икки букчайиб қоларди. Энди қон босими ҳам қўшилган. Дўхтирлар буям буйрак касали билан боғлиқ дермиш...

Навбатга туриб икки кило лимон олдим. Буни қарангки, ялпизли сақич ҳам бор экан. Укамнинг қизи– Нилуфар эшикдан киришим билан, «нима обкелдиз, катта ада», деб оёғимга ёпишади. (Омоннинг ўғли ҳали кичкина, энди эмакляпти. Аммо Нилуфар пишиқ қиз: бижир-бижир қилиб одамнинг бошини қотириб ташлайди, жиннивой!)

Кўчамизга етиб келганимда ҳали ёруғ эди. Биласиз, бунақа пайтда бола зоти боғлаб қўйсангиз ҳам уйда ўтирмайди. Ҳаммаси кўчада шаталоқ отади. Қий-чув тўполон... Кўчадан дам-бадам машина ўтиб турганига қарамай иккита тошдан «дарвоза» ясаб олган болалар копток тепяпти. Атлас лозим кийган қўшни келинчак резинка ичакнинг бир учини ҳовлидаги водопроводга улаб, дарвоза олдига сув сепяпти. Димоққа қизиган асфальт ҳиди урилади.

Арқондан сакраб ўйнаётган Нилуфарни узоқдан кўрдим. Боқчадан кела солиб ташқарига отилган шекилли, оёғидаги гольфигиниям ечмабди. Боши устидан арқон айлангириб дикир-дикир сакрапти. Ўзидан тикроқ ўртоғи санаб турибди.

«Нилу!» дейишим билан ярқ этиб қаради-ю, арқоннинг бандидан судраганча мен томонга югурди.

– Сенга миннама обкелдим! – дедим бир қўлимда лимон ўралган газетани қучоқлаганча, иккинчи қўлимни чўнтагимга тиқиб.

– Нима, катта ада, нима? – деди Нилуфар ҳалослаб.

– Аввал битта ўпай, кейин бераман.

– Ҳо! – Нилуфар ўзини орқага ташлади. – Олдин беринг-да!

– Майли, яримта ўпаман.

Нилуфарнинг терлаб, кир бўлиб кетган юзидан ўпиб, сақични узатдим.

– Мана! Ўртоғинггаям бер...

– Урре! Катта адам жевачка обкелдила! – Нилуфар қўлимдан сақични юлқиб олди-ю, кутиб турган ўртоғи томонга югурди. Беш-олти қадам нарига бориб тўхтади-да, бир нима эсига тушгандек орқасига қайрилиб қаради. – Катта ада, бувим ўлдила... – деди кўзларини пирпиратиб.

– Нима? – Этим сесканиб кетди. – Нима дединг?

Нилуфар чопганча ўртоғининг олдига борди. Икковлашиб югуриб кетишди. Кўз олдим қоронғилашиб, чайқалиб кетдим. Алланима ерга дўпир-дўпир тушаётганини кейин пайқадим. Қарасам, лимонлар асфальт йўлкада ҳар ёққа думалаб кетяпти.

Ойимнинг эрталаб айтган гапи яна қулоғимда жаранглади.

«Бошимнинг орқаси ачишиб оғрияпти, ўғлим. Тагин давлениям ошганга ўхшайди».

Юрагим сирқираб уйга югурдим. Ҳовли кимсасиз, сув сепилмаган, ивирсиб ётарди. Этак томондаги уйнинг (Омоннинг уйи) деразалари очиб қўйилган, сарғиш дарпарда осилиб турар, аммо ичкарида ҳеч ким йўқлиги аниқ эди. Бундан чиқди... Бундан чиқди, ҳаммалари ойимнинг бошида ўтирибди. Демак, ойим... Айвонга қандай отилиб чиққанимни, ойим билан дадам турадиган уйга қандай кирганимни билмайман.

Энг аввал девор тагидаги темир каравотга қарадим. Йўқ, каравот бўш эди. Шундагина дераза ёнида, хонтахта олдидаги кўрпачада ўтирган ойимга кўзим тушди. Эшикка суянганча бўшашиб туриб қолдим. Ойим хонтахтага энгашганча гуруч тозалар, деразадан тушиб турган нурда юзи рангсиз, дардчил кўринар, ингичка, узун бармоқлари билан

шошилмай гуруч териб, ёнидаги сирли тоғорачага солар эди. Мени кўрди-ю, ярқ этиб қаради.

– Келдингми, ўғлим? – деди жилмайишга уриниб.

Одамзотнинг қонида ғалати адолатсизликлар бўлади. Бегоналардаги ўзгаришни дарров сезасизу яқин одамингизга эътибор бермайсиз. Худди ота-онангизни биров сизга боғлаб бериб қўйгандек. Гўё улар сиз учун абадий яшаши шартдек. Ойим кексайиб қолганини, сочлари оқариб кетганини, қовоқлари салқиб, юзи йиллаб тўшакка ёпишиб ётган одамдек сарғимтил-заҳил тусга кирганини энди пайқадим.

– Ойи... – дедим секин... – Тузукмисиз? Нилуфар... жинни... – у ёғини айтмадим. Кўнглимни қувонч илтиб ўтди. – Мен сизга лимон... Қарасам, газета «воронка»ни ҳалиям қўлтиғимга қистириб турибман. Тагида иккита лимон қолибди.

– Лимонни қўятур, Музаффар! – Ойим оғир қўзғалиб ўрнидан турди. Совуқ лаблари билан пешонамдан ўпди. – Ўтир, болам.

Ҳайрон бўлиб, кўзига қарадим. Ҳозиргина кўнглимни қувонтирган шодлик ўрнини хавотир эгаллади.

– Тинчликми, ойи?

Айвон томондан дадамнинг йўталгани эшитилди. Уйга аввал тамаки иси, кейин дадам кириб келди. Саломимга жавобан «валей...» деб қўйди-ю, оқсоқланиб келиб ўзининг жойига – хонтахтага тўрига ўтирди. «Беломор»ини сўриб хонтахта бурчагидаги пиёлага кулини чертди. Негадир хўрсиниб, юзини ўтирди. Нима гап ўзи? Ойимга юзландим. У чиллакдек ингичка, титроқ бармоқлари билан яна гуруч теришга тушди. Гўё ҳар битта гуручни санаётгандек, бир нуқтадан кўз узмас, лаблари титирди.

– Нима бўлди? – дедим бетоқатланиб.

Ойим «сиз гапиринг», дегандек дадамга қаради. Дадам бўғинларини шиқирлатиб ўрнидан турди. Оқсоқланиб токча олдига борди. Чойнак қопқоғига қистириб қўйилган алақандай қоғозни олиб, тепамга келди. Индамай узатди. Телеграмма экан. Тепаси кўк ҳошияли «Шошилинч телеграмма». «Онанг вафот этди. Жума куни чиқарамиз». Шу. Имзо ҳам йўқ, бошқаям.

Энди тушундим. Ҳали Нилуфар, «бувим, ўлди-ла», деб бежиз айтмаган. Бундан чиқди... Қўқондаги ойим... Онам... Бечора онам! Томоғимга илиқ, аччиқ бир нима тиқилиб келди. Қачон кўрувдим охирги марта? Қачон борувдим Қўқонга? Неча йил бўлди? Ўн йилми, ўн беш йил? Билмадим, эсимда йўқ. Фақат қиш эди. Қаҳратон қиш... Тор кўча. Ўртасига қор уйиб қўйилган каталакдек ҳовли. Чақмоқ телпакли одам. Совуқ вокзал. Йўлдошхон ака. Тоғорадаги ош. Қон йиғлаб қолган онам.

...Бир маҳал ойимнинг пиқиллаб йиғлаётганини идрок этиб бошимни кўтардим. Уй ичи қоронғи бўлиб кетган, дадам босиб-босиб папирос чекар, ҳар тортганида папироснинг учи ловиллаб, мўйлови, ўйчан юзи, бир нуқтага қадалган кўзлари ёришиб кетар, ойим рўмолининг учини юзига босганча ҳиқ-ҳиқ йиғлар эди.

– Бу дунёга келиб нима кўрди бечора, – деди титроқ лабларини тишлаб. – Одамзоднинг ҳоли шу-ю, қадри йўқ.

– Отланақол, Музаффар... – Дадам дағал бармоқлари билан папиросини пиёлага ботириб ўчирди. Секин ўрнидан туриб, чўлоқланиб борганча чироқ ёқди. – Самолётга ишониб бўлмайди, – деди ўзига ўзи гапираётгандек. – Поездга чиқасан. Ҳали-замон Омон келади. Ўзи обчиқиб қўяди.

Индамадим. Кўз ўнгимда яна ўша қор босган ҳовли, чақмоқ телпакли киши, музлаган перронда

сирғаниб-сирғаниб вагон кетидан югурган онам жонланди.

– Шўрликнинг сендан бўлак кими бор! – Ойим енгининг учини кўзига босди. – Жилла қурса совуқ дийдорини кўриб қол, болам...

– Автобусда кетаман. – Бу гап хаёлимга тўсатдан келди. Автостанция яқин. Автобуслар кечаси қатнайди...

– Маъқул! – Дадам ойимга имо қилди. – Қани, бўлақол, Робия!

Ойим сандиқ очди. Тугун тутди. Дадам кўлимга бир даста пул тутқазди. «Нима қиламан», десам бир огиз, «керак бўп қолади», деб қўя қолди. Тугундаги нарса тўн билан дўппи эканини билиб, юрагим эзилди.

...Автобус ичи дим. Бензин иси тер ҳидига аралашиб кетган. Деразадан ташқарига тикилганча ўй суриб кетяпман. Осмонда тўлин ой хомуш нур сочади. Автобус билан ёнма-ён учиб боради. Пахтазорлар, йўл четидаги дарахтлар лип-лип ўтади. Ҳаммаси оймоманинг юмшоқ беланчагида ором олиб тебранади.

Эҳтимол кеча онам ҳам шу оймомага термилиб, мени ўйлаб ётгандир. Кўргиси келгандир. «Ўғлим қани», деб сўрагандир. Анавига-ку бир нима дейишга ҳадди сизмайди. Насибага ялингандир: «Акангни чақиртир, кўриб қолай», дегандир...

Онам шўрлик.... Сўнгги ниятига ҳам етолмаган... Бу қандоқ бедодлик! Бу қандоқ адолатсизлик?! Ўзинг-чи? Нега йиғламайсан? Кўзингда онанг учун тўкадиган бир қатра ёшинг йўқми?..

Автобус ҳамон чайқалиб боради. Аммо энди иссиқни ҳам, моторнинг гуриллашини ҳам, чекка-чеккадан қулоққа чалинаётган хурракни ҳам сезмайман. Хаёл минг ёққа олиб кетади.

Ажаб, инсон хотираси – эшиги ёпиб қўйилган омборга ўхшаркан. Омбор олдидан ҳар куни ўтасиз. Ўтасизу ўз юмушингиз билан овора бўлиб, қайрилиб қарамайсиз. Вақти келиб тасодифий шамол омборнинг эшигини очиб юборади-ю, беихтиёр ичкарига мўралаб қарайсиз. Шунда қизиқ ҳолат рўй беради. Омбор ичида олтиндан азиз нарса ҳам, кўзингиз тушиши билан таъбингизни хира қиладиган қақир-қуқирлар ҳам қалашиб ётган бўлади. Алам қиладиган жойи шундаки, сиз улардан хоҳлаганингизни ажратиб ололмайсиз. Буниси керакли, бунисининг кераги йўқ, деб бирини олиб, иккинчисини улоқтириб ташлаш қўлингиздан келмайди. Ҳаммаси бараварига жонланиб, атрофингизни қуршаб олади.

БИРИНЧИ ҚИСМ

БИРИНЧИ БОБ

КИЧКИНТОЙ МУЗАФФАР ҲИКОЯСИ

1. Мен, дадам, алвасти кўприк

Бугун «Қора аммам»никига борамиз! Дадам кеча ваъда қилган. Шунинг учун эрталаб хархаша қилмай уйғондим. Бир бурда арпа нон, тўртта жийда билан чой ичиб бўлгунимча дадам кавшандозда ўтириб этигини кийди. Чап пойини дарров кийди-ю, ўнг пойида анча қийналди. Доим шунақа бўлади: дадамнинг ўнг оёғи қийшиқ. Урушда ўқ тегиб товонини учуриб кетган. Пайтавани уч марта қайтадан ўради. Алакимни сўқди. Кейин қаддини ростлаб жигарранг шимининг чўнтагидан тамаки халтасини олди. Халтачанинг боғичини бир тортган эди, оғзи ўзидан-ўзи очилиб кетди. Бошқа чўнтагидан буклоғлик газета чиқарди. Тирноқлари сарғайиб кетган йўғон бармоқларини халтачага суқиб, бир чимдим тамаки олди-да, қоғозга тўқди. Қоғозни бураб-бураб тили билан бир хўллаган эди, папирос тайёр бўлди-қолди. Папиросни мўйлови тагига тикиб, гугурт чизди. Дадам ҳар гал гугурт чизганида мўйлови ёниб кетмасайди деб қўрқаман. Мўйловиям йўғонда, ўзи. Худди «Қора аммам»нинг мушугини думига ўхшайди. Диккайиб туради, сарғайиб кетган. Хайрият, бу гал ҳам куймади.

– Қани, гирой, кетдикми? – деди оғзидан тутун чиқариб.

Отим гирой эмас, Музаффар. Чойхонадаги кишилар мени гирой-гирой дейвериб, дадамниям ўргатиб қўйишган. Отимни айтиб чақирмайди. Майли, гирой бўсам бўпман-да.

– Кетдик.

Ота-бола кўчага чиқдик. Эшигимиз олдида бир туп ёнғоқ бор.

Шунақанги баландки, учи осмонга тегиб туради. Кузда, ёнғоқ пишганда дадам узун таёқ кўтариб устига чиқади. Қарсиллатиб қоқади. Мен тегиб оламан. Аммо ҳозир – ёз. нғоқ ҳали пишмаган.

Шундай қилиб, «Қора аммам»никига йўл олдик. Олдинда дадам чўлоқланиб боряпти. Оёғида этик. Эгнида икки чўнтаги дўппайиб чиққан жигарранг шим. Эски кўйлак. Бошида дўппи. Ҳар қадам босганида ўнг томонга йиқилиб кетаётганга ўхшайди. Лекин йиқилмайди. Фақат тез юрганида ўнг оёғининг тагидан, айниқса, кўп чанг кўтарилади. Судраб босади-да.

«Қора аммам»ники роса узоқ. Нўғайқўрғон деган жойда. Юравериб-юравериб чарчаб кетасиз. Кўчадан кетаверсангиз энг аввал «Туя» амакининг уйи келади. «Туя» амаки – сартарош. Абдували деган ўғли бор. Бўйи мендан каттароғу ўзи сап-сарик. Абдували билан энди ўйнамайман. Анунда соққа қувар ўйнаган эдик, олтига ёнғоғимни ютиб қочиб кетди. Ўзининг эшиги олдида ёнғоқ йўқлигига алам қилган-да! Кетидан қулаб кирмоқчи эдим, Мавлуда опасидан қўрқдим..

Шундай қилиб, Абдувалиларнинг уйдан ўтиб гузарга чиқасиз. Йўқ, аввал «Туя» амакининг сартарошхонаси келади. Фанердан ясалган, томига қора қоғоз ёпилган. Деразаси синиқ. «Туя» амакини Абдувалидан ҳам ёмон кўраман. Сочни устарада олади. Аввал бошингизни роса ишқалайди. Кейин совун суради-да, «бошингни эг», деб тур-

Lituz.com

**To'liq qismini
Shu tugmani
bosish orqali
sotib oling!**